

הרב אורי סדן

בעל מלאכה שגרם לנזק

שאלה

בעל מלאכה נקרא להתקין מזגן ללקוח. הוא הוזמן מטעם שוכר הדירה, וזה גם תכנן לשלם בעבור העבודה. כאשר הגיע בעל המלאכה לדירה, הוא רצה להתקין את המזגן במקום מסוים להנחת דעתו של השוכר, אך בעל הבית ביקש להתקין אותו מטר אחד שמאלה. בעל המלאכה עשה כמצוות בעל הבית, אך בעת הקידוח נפגע צינור ניקוז של 4 צול. לדברי בעל המלאכה הוא לא יכול היה לדעת שיש באותו מקום צינור. הוא הביא בעל מקצוע אחר, וזה תיקן את הנזק. על מי מוטלת חובת התשלום על הנזק: על בעל המלאכה, על בעל הבית או על השוכר?

תשובה

שנינו במסכת בבא קמא (צח ע"ב):

נתן לאומנין לתקן וקלקלו – חייבין לשלם. נתן לחרש שידה תיבה ומגדל לתקן וקלקל – חייב לשלם. והבנאי שקיבל עליו לסתור את הכותל, ושיבר את האבנים או שהזיקן – חייב לשלם.

וכך נפסק להלכה ברמב"ם¹ וב'שלחן ערוך'². אין ספק כי האומן התכוון לתקן ולא לקלקל, והבנאי התכוון לפרק את הקיר בלי לגרום לנזק, והנזק נגרם בשגגה. יתר על כן, ייתכן כי אם היה מדובר באדם העוזר לחברו בהתנדבות, היה ראוי לפטור אותו, כדין אדם שמעיד וגרם לנזק שפטור³, אף שהדבר נגרם בשל חוסר תשומת לב⁴. אולם מעובד הנשכר לביצוע פעולה נדרשת מידה גדולה יותר של אחריות. העובד בשכר מוגדר כ'שומר שכר', ואותו חייבה התורה גם על נזקים שאירעו שלא באשמתו כגון גנבה ואבדה, כל עוד היה ניתן למנוע אותם באופן כזה או אחר. שומר השכר פטור רק בנזקים בלתי נמנעים המוגדרים בהלכה בשם 'אונס גדול'. ההבדל שבין החבר העוזר בהתנדבות ובין העובד המקבל שכר על עבודתו מתבאר בגמרא (בבא מציעא פב ע"ב), כי גם אם נאמר ש'נתקל' אינו פושע אלא אנוס, מכל מקום בעל המלאכה שמקבל שכר על עבודתו נחשב כ'שומר שכר', ולכן יש לחייבו גם במקרה של חוסר זהירות; וכן שנינו (שם):

1. רמב"ם, הל' חובל ומזיק פ"ו הי"א.
2. שו"ע, חו"מ סי' שו סעי' ב, ושוב בסי' שפד סעי' ג.
3. רמב"ם, הל' נזקי ממון פ"ג ה"ז; שו"ע, חו"מ סי' תיב סעי' ד.
4. בבא קמא כז ע"ב.

'המעביר חבית לחבירו ממקום למקום ושברה... נושא שכר – ישלם'. וכך אכן פוסק הרמב"ם (הל' שכירות פ"ג ה"ב):

המעביר חבית ממקום למקום בשכר ונשברה דין תורה הוא שישלם שאין זה אונס גדול והרי השבירה כגניבה ואבידה שהוא חייב בהן.

התשובה לשאלה לעיל טמונה בשאלה המקצועית האם איש מקצוע העומד לקדוח חור בקיר יכול לדעת, גם אם במאמץ מסוים, היכן עוברים הצינורות השונים בקירות. התשובה היא כי כל עוד הבנייה של הדירה נעשתה לפי הכללים המקובלים, לפיהם החשמל והמים עוברים בצינורות ישרים מנקודות הביקורת שלהם לנקודות האספקה (שקע/ברז), אזי הדבר אפשרי בהחלט. השאלה לעיל מתייחסת לצינור גדול במיוחד בקוטר של 4 צול (קוטר של כ-11 ס"מ). צינור זה נועד לניקוז שירותים, ומיקומו ניתן להשערה בבדיקה סבירה של בעל מקצוע. בדיקה זו לא נעשתה, ולפיכך בעל המלאכה שקדח בקיר ופגע בצינור חייב לשלם על הנזק שנגרם. אמנם בעל הבית אמר לו היכן למקם את המזגן, אולם הוא לא אמר לו היכן בדיוק לקדוח, ואת זה היה עליו לבדוק בעצמו. בכל מקרה, השוכר שהסכים לשלם על המזגן פטור מכול וכול.⁵

כאמור, ההלכה מטילה אחריות כבדה על בעל המלאכה ומחייבת אותו בכל נזק שגרם. אולם למרות שכך מחייב הצדק, הרי שיישומו בעייתי, שכן בעל המלאכה, לעתים רבות, דל אמצעים בעצמו, אך הוא מתעסק ברכוש אחרים השווה ממון רב, ועשוי להתחייב בסכומים הרבה מעבר ליכולתו הכלכלית. מצב זה יוצר בעיה ברמה האישית, שכן דין – יש כאן, אך רחמים – אין כאן, ובעל המלאכה העובד בעבור חופן מעות, ימצא את עצמו חייב סכומי עתק בעבור טעות קלה שעשה. לפיכך קבעו חכמים עיקרון לפיו על הדיין להפעיל שיקול דעת מוסרי הכולל גם רחמים וחמלה, כאשר הוא ניגש לדון את בעל המלאכה על נזק שגרם. וכך מספרת הגמרא (בבא מציעא פג ע"א):

רבה בר בר חנן תברו ליה הנהו שקולאי חביתא דחמרא. שקל לגלימייהו, אתו אמרו לרב. אמר ליה הב להו גלימייהו. אמר ליה: דינא הכי? אמר ליה אין למען תלך בדרך טובים. יהיב להו גלימייהו. אמרו ליה: עניי אנן, וטרחינן כולה יומא, וכפינן, ולית לן מידי. אמר ליה: זיל הב אגרייהו. אמר ליה: דינא הכי? אמר ליה: אין, וארחות צדיקים תשמר.

כלומר לא זו בלבד שרב חייב את רבה בר בר חנה להחזיר לפועליו את אשר לקח מהם בדין, אלא אף חייב אותו לפי דרישתם של פועליו לשלם להם את משכורתם. נחלקו הראשונים בשאלה האם הדיין רשאי לכפות את המעסיק לנהוג כך, אע"פ שמדובר בהליכה 'לפנים משורת הדין': לדעת הרא"ש⁶ כל ייחודיותה של הדרישה ללכת 'לפנים משורת הדין' היא בכך שלא ניתן לכפות אותה, שאם לא כן היה הופך הדבר להיות שורת

5. יש להעיר כי אלמלי הסכמתו היה זכאי השוכר לפחות להחזר הוצאות כדין 'היורד לנכסי חברו שלא מדעתו' שזכאי לקבל החזר הוצאות שגרמו להשבחת הנכס, כל עוד בעל הדירה מעוניין בהשאת המזגן על מכוננו.

6. רא"ש, בבא מציעא פ"ב סי' ז.

הדין, וכך סבור להלכה ה'בית יוסף'.⁷ לעומתו סבורים הראב"ן והראב"ה⁸ כי ניתן להוכיח מפסיקתו של רב הסובר כי 'דינא הכי' כי ניתן לכפות על כך, וכך סבור להלכה הב"ת.⁹ למעשה נראה כי נטיית רוב הפוסקים להכריע כי יש לתת את היכולת לבית הדין לכפות על 'לפנים משורת הדין' לפי שיקול דעתו, במקום שבו הדבר נראה צודק וראוי, כגון מקרה שהנזק נעשה בשגגה ובעל הבית עשיר ובעל המלאכה עני.¹⁰

סיכום

מתקין המזגנים חייב בתשלום הנזק שנגרם, אם כי 'לפנים משורת הדין' אם בעל הבית יודע שמצבו הכלכלי של המתקין דחוק ומצבו שלו איתן, עליו להתחשב במתקין המזגנים ולספוג את הנזק, ויקיים בכך דברי חכמים 'למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמר' (משלי ב, כ).

7. בית יוסף, חו"מ סי' יב אות ח, וכך נראה מלשון הרמ"א, חו"מ סי' יב סעי' ב.
8. מובאים במרדכי, בבא מציעא סי' רנז.
9. ב"ח, חו"מ סי' יב אות ד; ש"ך, חו"מ סי' יב ס"ק ח.
10. פת"ש, חו"מ סי' יב ס"ק ו; בשו"ת מנחת יצחק, ח"ה סי' קכא; והארכנו על כך בספרנו כתר י, 'דיני עבודה במדינת ישראל ע"פ ההלכה', עמ' 440.